

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан природничо-географічного
факультету _____ Л.П. Міронець
«31» _____ серпня _____ 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА З ГЕОГРАФІЇ
(комплексно-географічна)**

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)
освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія. Англійська мова)
мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною
комісією
природничо-географічного
факультету
«_31_» _____ серпня _____ 2023 р.
Голова _____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

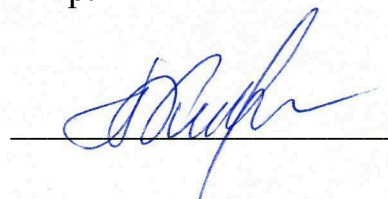
Робоча програма навчальної практики з географії для студентів 3 курсу за спеціальністю : 014 Середня освіта (Географія). 2023. 19 с.

Розробники: Корнус О.Г., Король О.М.

Робоча програма схвалена на засіданні кафедри загальної та регіональної географії

Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії

О.Г. Корнус

© Корнус О.Г., Король О.М., 2023

© СумДПУ, 2023

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ (III курс)

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь	Загальна кількість годин
Кількість кредитів – 4,5	Спеціальність <u>014 Середня освіта</u> <u>(Географія)</u> Ступінь <u>Бакалавр</u>	135
		Вид контролю: залік

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ (III курс)

Навчальна практика з географії на третьому курсі закріплює теоретичні знання, отримані під час вивчення навчальних дисциплін «Ландшафтознавство», «Фізична географія України», «Географія населення», «Рекреаційна географія» та інших. Під час навчальної практики студенти не тільки розширюють і закріплюють знання, отримані під час теоретичного навчання, але й оволодівають новими методами пізнання природних та соціально-економічних процесів, знайомляться з проблемами раціонального природокористування в регіональному розрізі.

Названа польова практика готує майбутнього фахівця до проведення самостійних географічних досліджень та систематичного використання краєзнавчого матеріалу в його педагогічній діяльності. Вивчаючи рідний край, оволодіваючи пошуково-дослідницькими навичками, здійснюючи свої маленькі відкриття, географи-краєзнавці ознайомлюються з досвідом складних взаємовідносин природи і суспільства. Це безперечно приводить до самопізнання і самовизначення, а в кінцевому підсумку – до морального становлення особистості, її громадянської зрілості.

Також студенти навчаються грамотному і охайному веденню документів і звітних матеріалів. Форма опису подорожей є початковою формою для географічних, етнографічних та багатьох інших наук. Розповідь у вигляді опису подорожей має чимало переваг. Те, що бачив своїми очима, безумовно, можна змалювати живіше, яскравіше та цікавіше. До того ж, в такому описанні пов'язуються в єдине ціле і економіка, і природа, і населення, що не тільки не знижує зацікавлення учня (читача, слухача), а навпаки, об'єктивно його підвищує. Недаремно опис подорожей досі є одним з найулюбленіших видів літератури, особливо в учнівської молоді. Щоб заохотити дітей до географічного читання, краще всього починати з подорожей – це повинен мати на увазі кожен майбутній географ.

Мета практики – закріпити теоретичні знання, отримані студентами під час теоретичного навчання, набути та вдосконалити практичні навички та уміння за вказаними навчальними дисциплінами, оволодіти провідними методами

ландшафтного аналізу, прийомами комплексного географічного вивчення особливостей просторового поєднання соціально-економічних і природних територіальних систем.

Завдання польової практики:

- закріплення теоретичних знань, отриманих студентами під час лекційних, лабораторних, практичних занять з нормативних географічних дисциплін;
- навчитися користуватися спеціальними приладами і туристичним спорядженням та вміти правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень;
- оволодіти навичками опису ПТК, методикою виконання ландшафтного профілювання і картування, отримати навички складати ландшафтні профілі та ландшафтні карти великого масштабу;
- вміти самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому журналі;
- формування навичок у студентів проведення науково-обґрунтованої камеральної обробки емпіричних результатів;
- формування навичок складання звіту з проходження навчальної практики;
- формування навичок самостійної роботи студентів при проведенні польових навчальних занять лабораторного типу;
- підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів-географів.

Під час проходження практики студент повинен оволодіти навичками науково-дослідницької діяльності та **вміти**:

- використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички з фізичної географії та ландшафтознавства, суспільної, економічної та інших галузей географії для дослідження природних і соціально-економічних явищ і процесів;
- використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички для вирішення практичних завдань в галузі географії.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

ЗК 4. Здатність працювати в команді.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ПК 9. Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

ПК 10. Здатність застосовувати основні графічні прийоми при викреслюванні картографічних творів, використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі у професійній діяльності.

ПК 11. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей.

ПК 12. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та свого регіону.

ПК 17. Здатність застосовувати теоретичні знання для формування практичних навичок під час проведення навчальних та виробничих практик. Використовувати професійно-орієнтовані знання й практичні навички з географії, англійської мови для дослідження природних та соціальних явищ і процесів, природних об'єктів.

Методи навчання: абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, частково-пошуковий, дослідницький; практичні методи навчання (розрахунково-графічні роботи).

Передумови для проведення навчальної практики з географії

Перед проходженням фізико-географічної практики студенти мають оволодіти знаннями з «Ландшафтознавство», «Фізична географія України», «Географія населення», «Рекреаційна географія» та інших. Проходження практики передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

Результати навчання за дисципліною

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРН 3.	Уміє оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності.	Знати наукові географічні методи досліджень, їх систематику та використання під час спостереження та дослідження природних та суспільно-географічних явищ і процесів. Проводити стаціонарні та маршрутні ландшафтні та комплексні географічні дослідження, планувати та організувати їх.
ПРН 15.	Описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.	Знати механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їх компонентів. Знати та вміти виконувати окомірну зйомку, геолого-геоморфологічні, ґрунтово-географічні, геоботанічні дослідження району практики. Вміти проводити ландшафтне профілювання полігону, описувати фації, урочища, здійснювати ландшафтне картування території. Вміти досліджувати природні і антропогенні процеси та їх вплив на ПТК.
ПРН 17.	Уміє характеризувати природні ландшафти і регіони, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані	Знати та пояснювати особливості прояву процесів суспільно-природної взаємодії у досліджуваному районі. Аналізувати вплив природних та

	географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних практик).	суспільно-географічних процесів на формування господарської спеціалізації певних територій. Розуміти та виявляти внутрішньогалузеві та міжгалузеві виробничі зв'язки соціальної та виробничої сфери. Давати комплексну географічну характеристику різноранговим регіонам.
ПРН 18.	Застосовує здобуті теоретичні знання для формування практичних навичок під час проведення навчальних та виробничих практик.	Знати та вміти використовувати на практиці теоретичні знання навчальних дисциплін: ландшафтознавства, фізичної географії України, географії населення, рекреаційної географії та ін. Пояснювати суспільно-географічні процеси. Вміти пояснювати особливості розміщення населення та виробництва. Вміти досліджувати природні і антропогенні процеси та їх вплив на природно-територіальні, територіально-рекреаційні та господарські комплекси.

III. БАЗА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК

Базою проведення першої частини навчальної практики з географії є околиці міста Суми (навчальний ландшафтний полігон поблизу с. Зелений Гай). Друга частина практики здійснюється за маршрутами (**Подільсько-Карпатський, Карпатський, Азово-Чорноморський, Придніпровський**)¹, кожен з яких забезпечує потрібну кількість цікавих виробничих (енергетичних, гірничо-видобувних, промислових, сільськогосподарських, транспортних, рекреаційних), а також природних та культурологічних об'єктів. Такий вибір маршрутів дозволяє забезпечити реальну комплексність практики. Разом з тим здобувачі освіти мають можливість певного вибору. Всі обрані полігони досліджень дозволяють повною мірою виконати навчальну програму.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Організацію та проведення навчальної практики з географії здійснюють викладачі кафедри – професори, доценти, старші викладачі. Керівники практики призначаються під час планування річного навантаження викладачів кафедри.

Заняття навчальної практики прирівнюються до змісту аудиторних лабораторних занять – тільки в польових природних умовах. Лабораторний принцип проведення польової навчальної практики ґрунтується на виключно дослідницькому характері польових занять. Зважаючи на особливості виїзного проведення практики, за умови чисельності групи 12 студентів і більше, для керівництва практикою призначається два викладачі. По

¹ Схеми маршрутів додаються.

завершенні практики її керівник (керівники) приймає звіт про виконання усіх передбачених практикою завдань і виставляє залік кожному студенту.

Розподіл часу. Основна змістовна частина навчальної практики з географії проводиться у світлову частину доби, обсягом не менше 6 академічних годин. У цей обсяг часу включаються усі види роботи, у т.ч. переміщення до об'єкту практики, робота на об'єкті та ін.

Обов'язки керівника практики. Керівник практики від кафедри забезпечує її організацію і проведення відповідно до навчального плану, наскрізної і робочих програм практик. До обов'язків керівника практики належить:

- проведення інструктажу студентів з техніки безпеки;
- створення належних безпечних умови для життя студентів при проведенні польових робіт;
- науково та методично грамотна організація навчального процесу;
- завчасне визначення місця проведення чи планування маршруту практики та їх затвердження на засіданні кафедри;
- контроль навчального процесу та дисципліни в колективі студентів;
- консультування студентів при виконанні ними польових досліджень та спостережень і контролю самостійної роботи;
- прийняття у студентів звіту про проходження польової практики та своєчасне виставлення заліку;
- у разі сплати студентам і керівнику практики добових та роз'їзних витрат коштом університету, вчасно оформити супровідні документи та надати фінансовий звіт бухгалтерії університету.

Обов'язки студентів. До обов'язків студентів належать:

- відвідувати екскурсії, польові виходи та інші форми навчальної роботи, що передбачені програмою практики;
- виконувати усі передбачені програмою практики завдання;
- дотримуватись правил техніки безпеки;
- дотримуватись загальних організаційних вимог і дисципліни при проходженні практики;
- вести щоденник практики, створювати плани місцевості та інші види документації, визначені керівником практики, брати участь у підготовці і захисті звіту про її проходження.
- отримати залік за підсумками проходження навчальної практики.

Перелік документів з організації практики. Пакет необхідних документів для офіційної організації практики включає в себе наступні матеріали:

- наказ по університету (розпорядження по факультету) щодо відправлення студентів на навчальну практику; в наказі (розпорядженні) вказуються причини направлення студентів, призначається керівник, вказуються строки практики;
- маршрутний лист (у випадку виїзного проведення практики), де зазначаються конкретні пункти маршруту практики;

- документи про замовлення засобу пересування (автобус, поїзд);
- заявка на фінансові витрати та листи відрядження на керівника зі студентами (подаються до бухгалтерії; даний документ оформлюється лише за умов оплачуваної польової практики за кошти університету);
- фінансовий звіт (оформляється та подається до бухгалтерії лише за умови оплачуваної навчальної практики за кошти університету).

V. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Навчальна практика з географії проводиться з відривом від навчання протягом травня, червня у 6 семестрі та складається з 2-х розділів: ландшафтознавчого і комплексного фізико- та суспільно-географічного. Кожен розділ складається із підготовчого, польового і камерального етапів.

Підготовчий етап включає ознайомлення з програмою практики, напрямками досліджень, маршрутами, правилами експлуатації приладів, методикою польових досліджень, вимогами до звіту. На цьому етапі відбувається повторення та закріплення теоретичної бази, необхідної для проходження польової практики, отримання обладнання, інструктаж з техніки безпеки.

Польовий етап включає безпосередню роботу на ділянках, об'єктах та маршрутах, проведення вимірювань, аналіз та створення картографічних матеріалів, проведення виробничих екскурсій та екскурсій на ключові природні об'єкти, визначені керівником та програмою практики, різні види спостережень тощо. У залежності від мети та завдань кожного модуля навчальної практики з географії проводяться дослідження, що мають свою специфіку.

Камеральний етап. Після закінчення польового етапу студенти за даними польових щоденників та іншої польової документації практики складають та оформляють звіт з навчальної практики.

Розподіл годин за модулями навчальної практики наступний:

- 1) Комплексна фізико-географічна практика (45 год.)
- 2) Комплексна географічна (дальня) практика (90 год.)

Комплексна фізико-географічна практика (45 год.)

Етап	Зміст робіт	Тривалість
Підготовчий етап	1. Оглядова лекція по ландшафтній структурі району практики, термінам і місцям проведення практики, основним видам запланованих польових робіт, вимогам по їх виконанню, методиці проведення ландшафтних робіт, структурі звіту, ведення та оформлення польових щоденників. 2. Вивчення літературних, картографічних і фондових матеріалів по району практики. Написання розділу «Фізико-географічна характеристика району практики». Підготовка викопіровок з галузевих фізико-географічних та	8 год.

	<p>топографічних карт. Підготовка бланків геоботанічного опису та опису ПТК на ключових ділянках.</p> <p>3. Отримання обладнання. Створення робочих бригад (4-5 чол.)</p> <p>4. Інструктаж з техніки безпеки польових досліджень.</p>	
Польовий етап	<p>Польовий етап включає:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виконання окомірної зйомки ландшафтного полігону. 2. Геолого-геоморфологічні дослідження району практики. 3. Грунтово-географічні дослідження району практики 4. Геоботанічні дослідження у межах природно-територіальних комплексів: лісових, лучних, болотних, культурних. 5. Проведення ландшафтного профілювання полігону. 6. Опис фацій, урочищ. 7. Ландшафтне картування території. 8. Вивчення природних і антропогенних процесів та їх впливу на ПТК. 	29 год.
Камеральний етап	<p>Камеральний етап включає:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обробка польових матеріалів. 2. Побудову ландшафтного профілю. 3. Складання ландшафтної карти. 4. Складання і захист звіту кожною бригадою. 	8 год.

Комплексна географічна практика (90 год.)

Види робіт	Зміст робіт	Тривалість
Камеральний підготовчий період	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомлення з маршрутом і програмою практики. <p>Отримання обладнання і туристичного спорядження.</p> <p>Інструктаж з техніки безпеки.</p>	8 год.
Виробничі екскурсії на об'єкти промисловості та енергетики	<p>Ознайомлення з технологічними процесами, зв'язками по сировині та готовій продукції.</p> <p>Дослідження соціальних та екологічних аспектів функціонування підприємств.</p>	20 год.
Виробничі екскурсії на підприємства сільського та лісового господарства	<p>Ознайомлення із сівозмiнами та iншими технологiчними особливостями виробництва в рослинництвi i тваринництвi.</p> <p>Дослідження ролі особистих підсобних господарств населення у валовому виробництві продуктів харчування.</p> <p>Дослідження вікового і породного складу лісових насаджень, оцінка показника лісистості території та його зв'язку з еродованістю ріллі.</p> <p>Дослідження демографічної ситуації в сільській місцевості.</p>	10 год.
Виробничі екскурсії на об'єкти транспортного господарства	<p>Спостереження за інтенсивністю руху на транспортних шляхах сполучення.</p> <p>Оцінка пропускнуої здатності об'єктів транспортної інфраструктури.</p> <p>Класифікація транспортних вузлів.</p>	12 год.
Виробничі екскурсії на об'єкти	<p>Ознайомлення з природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами району досліджень</p> <p>Розрахунки рекреаційного навантаження на територію та екологічної стійкості природних комплексів.</p>	10 год.

рекреаційного господарства	Оцінка перспектив розвитку рекреаційного господарства.	
Польові дослідження форм розселення населення	Оцінка функціонально-галузевої структури населених пунктів. Візуальні та картографічні спостереження за способами «вписування» поселень в рельєф місцевості. Соціологічне опитування з метою встановлення соціальної, мовної та конфесійної структур населення.	10 год.
Експерсії на ключові природні ділянки (типові та унікальні ПТК, об'єкти природно-заповідного фонду)	Дослідження особливостей ґрунтового покриву, гідрологічної мережі та окремих мікрокліматичних особливостей ключових ділянок. Побудова комплексного опису природи району досліджень. Візуальні спостереження за проявами широтної зональності і вертикальної поясності в географічній оболонці та їх впливом на людську діяльність. Оцінка ступеню раціональності суспільно-природної взаємодії та екологічної ситуації в районі досліджень.	10 год.
Завершальний камеральний період	Остаточна обробка зібраного масиву даних. Оформлення звіту. Захист звіту. Повернення обладнання і туристичного спорядження на кафедру.	10 год.

VI. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Підсумки навчальної практики з географії підводяться керівниками практики. Документами, що свідчать про проходження навчальної практики студентом, є звіти, які повинні бути підготовлені за підсумками кожного модуля практики, оформлені належним чином і мати наступну орієнтовну структуру. **Вступ.** Тут описується мета та завдання практики в цілому, місце та термін її проведення. **Основна частина,** де подається методика проведення досліджень, описується район дослідження, результати польових досліджень і спостережень, отримані під час проходження практики. **Висновки,** де студенти вказують те, чому навчились під час практики, а також роблять свої пропозиції щодо покращення організації польової практики. **Додатки.** До звіту за необхідності додаються польові щоденники (журнали спостережень), як свідчення безпосередньої участі в польовій практиці; фотографії об'єктів місцевості, де відбувалися практичні заняття, чи етапів проходження практики; схеми та карти, що не увійшли до тексту звіту, але можуть підкріпити його матеріал.

Бажаним є постійне фотографування процесу практичних польових занять для створення фотозвіту, який може оформлятися у вигляді стенду, що виставляється для показу на факультеті. Фотозвіт є одним із елементів результуючої частини польових робіт.

Оформлення звіту відбувається згідно методичних рекомендацій, затверджених кафедрою загальної та регіональної географії.

Розподіл балів за модулями та видами діяльності

Нормами оцінювання роботи студентів під час проходження практики слугує шкала ECTS, згідно з якою робота студента оцінюється за наступними критеріями (у %):

№ з/п	Вид діяльності	% від кількості балів відведеної на кожен модуль
1.	Володіння методикою польових географічних досліджень	0-20
2.	Ведення щоденника та обробка зібраних даних	0-20
3.	Інтерпретація отриманих даних, оформлення звіту	0-20
4.	Захист основних положень звіту та оцінювання знань, отриманих під час проходження навчальної практики (усне складання або тестовий контроль)	0-40

Розподіл балів між основними (розділами) навчальної практики

ландшафтна практика	комплексна географічна (дальня) практика	Сума балів
30...50	30...50	60...100

Практика не може бути зарахованою, якщо з будь-якого її модулю (розділу) студент не набрав мінімально необхідної кількості балів.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	студент виконав усі завдання практики, вміє користуватися спеціальними приладами і туристичним спорядженням та правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень; вміє самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому щоденнику; проводить науково-обґрунтовані камеральні обробки емпіричних результатів; знає та вміє виконувати окомірну зйомку, геолого-геоморфологічні, ґрунтово-географічні, геоботанічні дослідження району практики, і проводити ландшафтне профілювання полігону, описувати фації, урочища, здійснювати ландшафтне картування території; вміє досліджувати природні і антропогенні процеси та їх вплив на ПТК. Вчасно надав відповідно оформлений ґрунтовий звіт та під час захисту результатів практики студент вільно володіє матеріалом та відповідає на всі поставлені питання.
82-89	студент, виконав завдання практики, однак не в повному обсязі за окремими завданнями, вміє самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає незначні неточності; студент володіє матеріалом і відповідає на більшість запитань під час захисту результатів практики.
74-81	студент виконав завдання практики, але не в повному обсязі, однак вміє самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає помилки; студент вчасно представив звітну документацію, щоденник і звіт, що свідчать про достатній рівень виконання завдань

	навчальної практики; студент орієнтується в матеріалі і відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
64-73	студент, виконав не всі завдання практики, однак вміє самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає помилки; студент не вчасно представив звітну документацію, однак щоденник і звіт свідчать про середній рівень виконання завдань навчальної практики; студент орієнтується в матеріалі і частково відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
60-63	студент частково виконав завдання практики, частково вміє вести візуальні спостереження, виконує польові вимірювання лише з допомогою, при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає грубі помилки; студент вчасно представив звітну документацію, однак щоденник оформлений з помилками, звіт свідчать про низький рівень виконання завдань навчальної практики; студент достатньо орієнтується в матеріалі, але відповідає лише на деякі запитання під час захисту результатів практики.
35-59	студент фактично не виконав завдання практики без поважних причин або виявив недисциплінованість, звітна документація представлена в неповному обсязі; студент слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі і не відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
1-34	студент не був присутній на практиці, звітна документація відсутня або не відповідає вимогам, студент слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі і не відповідає на запитання під час захисту результатів практики.

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами діагностики та формами оцінювання є: захист звіту (фронтальне або індивідуальне опитування, тестування). Залік.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі. Навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. 144 с. https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs.htm

2. Корнус А. О. Навчальна практика з географічних дисциплін : навч.-метод. посіб. / А. О. Корнус, О. Г. Корнус, С. І. Сюткін, О. С. Данильченко; за загальною ред. А. О. Корнуса. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 100 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/5715>
3. Купач Т.Г., Дем'яненко С.О. Польові природничо-географічні дослідження територій: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «географія» та «освіта». К., 2017. 80 с.
http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Kaniv_book.pdf
4. Методологія наукових досліджень у ґрунтознавстві. Методичні вказівки / Укл. Тихоненко Д.Г., Новосад К.Б., Гавва Д.В., Резнік С.В. Харків, 2017. 26 с.
https://knau.kharkov.ua/uploads/passport/agro/asp/10_%D0%9C%D0%97_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D1%83_%D2%91%D1%80%D1%83%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%96.pdf
5. Полякова Н.О. Навчальна туристична топографо-краєзнавча практика (навчально-методичний посібник для студентів спеціальності туризм КНУ імені Тараса Шевченка). К.: Фітосоціоцентр, 2017. 32 с.
http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Poliakova_Metodichka.pdf

Додаткова:

1. Білецький М. І. Методичні рекомендації до проходження економіко-географічного розділу навчальної комплексної фізико-економіко-географічної практики студентів географічного факультету : навч. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2015. 62 с.
http://old.geography.lnu.edu.ua/Stud/Praktyky/ekon_rozdil.pdf
2. Байрак Г. Методи геоморфологічних досліджень : навч. посібник / Галина Байрак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 292 с.
https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/bayrak_metody_geom.pdf
3. Екскурсознавство з основами музеєзнавства: методичні вказівки для виконання практичних та самостійних робіт / укладач О. Г. Корнус. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 24 с.
<https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9428/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%20%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%81%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>
4. Методичні рекомендації для проходження виробничої практики студентами спеціальності «Географія»/ Упоряд. Маковецька Л.О. Луцьк 2015. 39 с.
https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/nova_vir_pr.pdf

5. [Методичні вказівки для проходження навчальної та виробничої практики \(для студентів денної і заочної форм навчання напряму підготовки 6.080101 – Геодезія, картографія та землеустрій\) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; укладачі С. А. Отечко, К. А. Мамонов, Т. В. Анопрієнко. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 26 с.](#)

Інформаційні ресурси:

1. Український гідрометеорологічний центр: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://meteo.gov.ua/>
2. Туристичні маршрути: Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://guide.karpaty.ua/ru/categories/marshruty>
3. Марковані маршрути – <https://www.karpaty.info/ua/info/useful/routes/>
4. Департамент захисту довкілля та енергетики Сумської обласної державної адміністрації: Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pek.sm.gov.ua/index.php/uk/>
5. Офіційний веб-сайт Урядовий портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

Подільсько-Карпатський маршрут

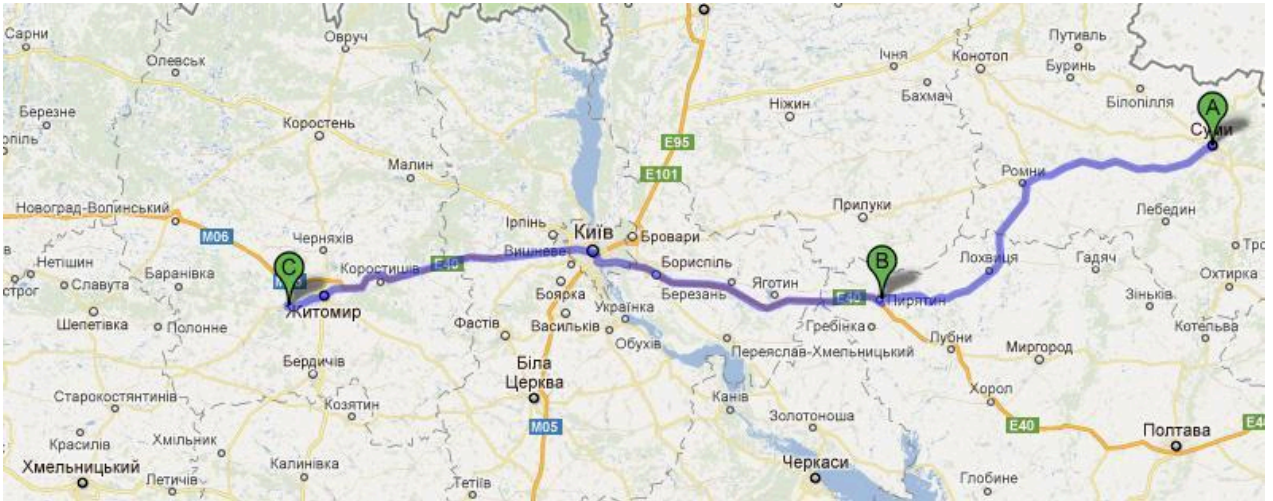
День	Маршрут за день	Відстань, км	Приблизний час у дорозі
1	Суми – Київ – Житомир – Дениші	527	7 год. 29 хв.
2-3	Дениші – Львів	404	5 год. 02 хв.
4	Львів – Бубнище	110	1 год. 33 хв.
5	Бубнище – Синевир	114	1 год. 57 хв.
6	Синевир – Ділове	138	2 год. 18 хв.
7-8	Ділове – Ворохта	78	1 год. 14 хв.
9	Ворохта – Нирків	140	2 год. 16 хв.
10	Нирків – Кам’янець-Под. – Маків	114	2 год. 17 хв.
11	Маків – Трушки	350	4 год. 50 хв.
12	Трушки – Біла Церква – Суми	430	5 год. 59 хв.
	Всього:	2405	

СХЕМА МАРШРУТУ

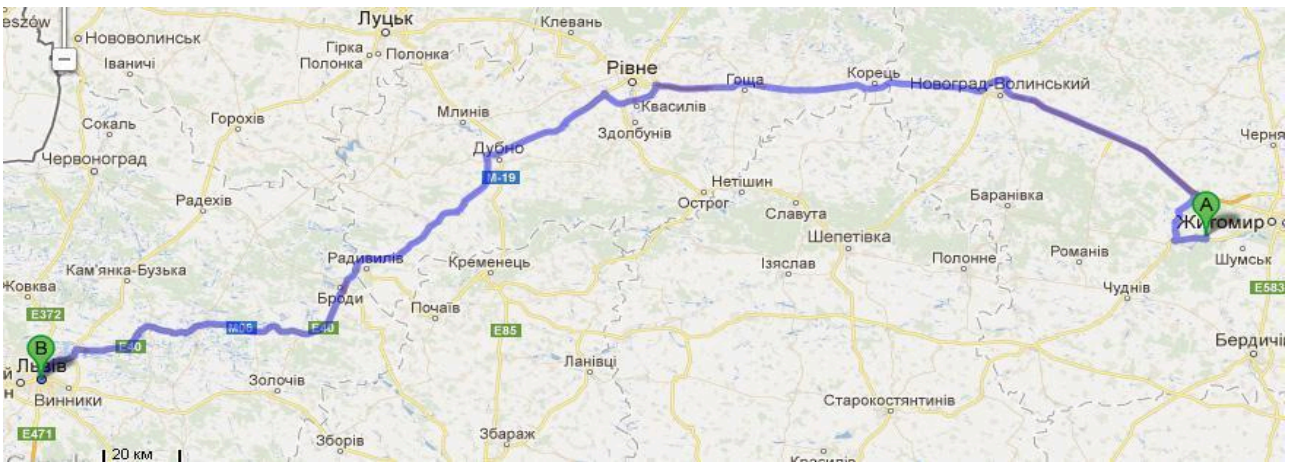
1-й день

Суми – Київ – Житомир – Дениші

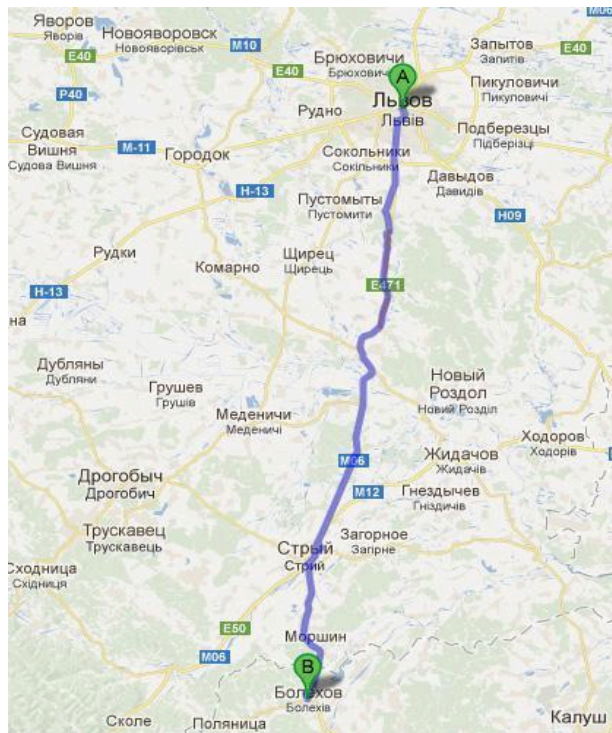
527 км

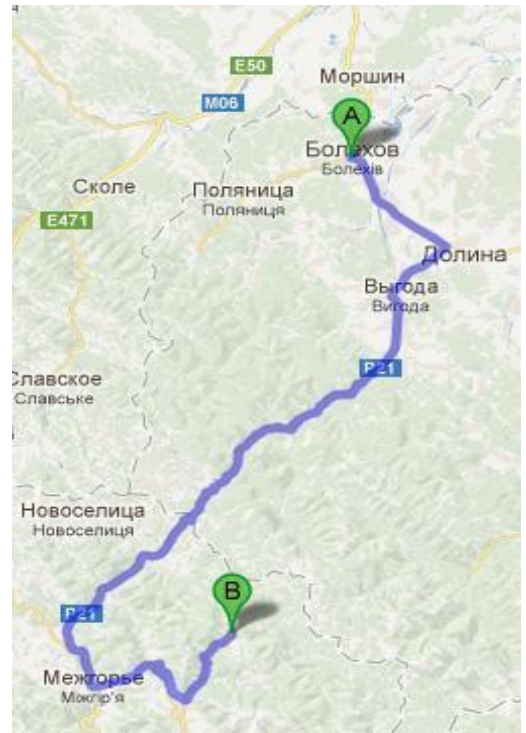
2-й день Дениші – Львів 404 км

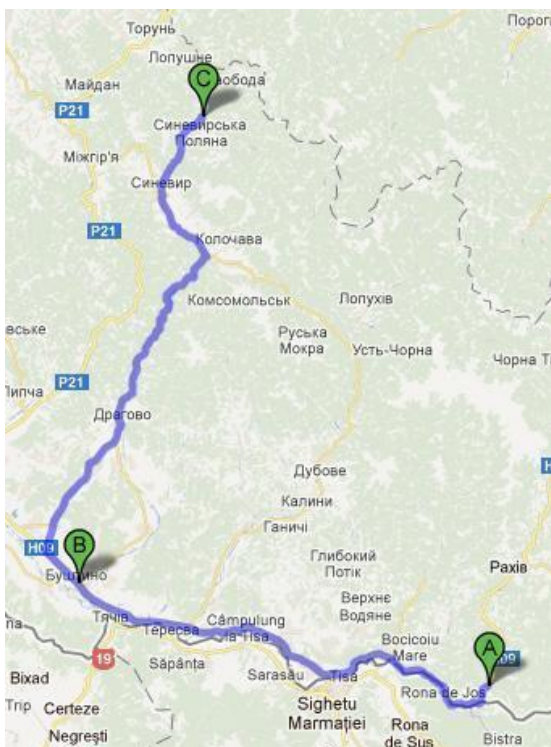
4-й день. Львів – Бубнице 108 км;

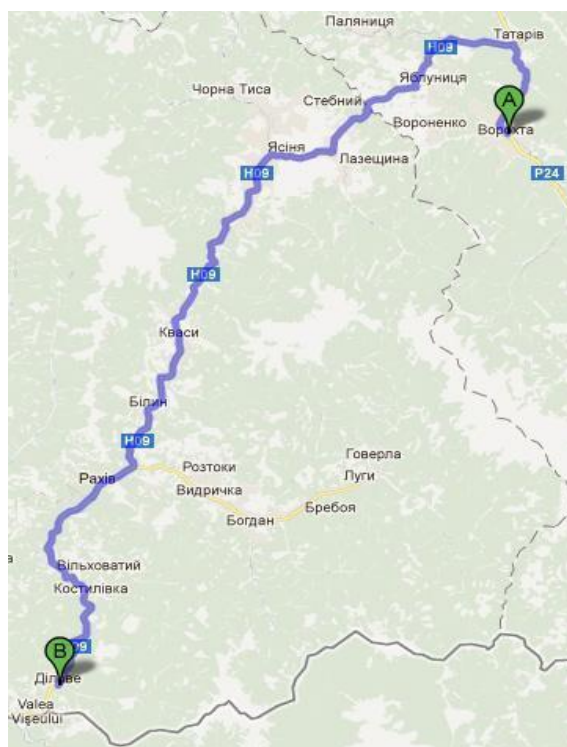
5-й день Бубнице – Синевир 114 км

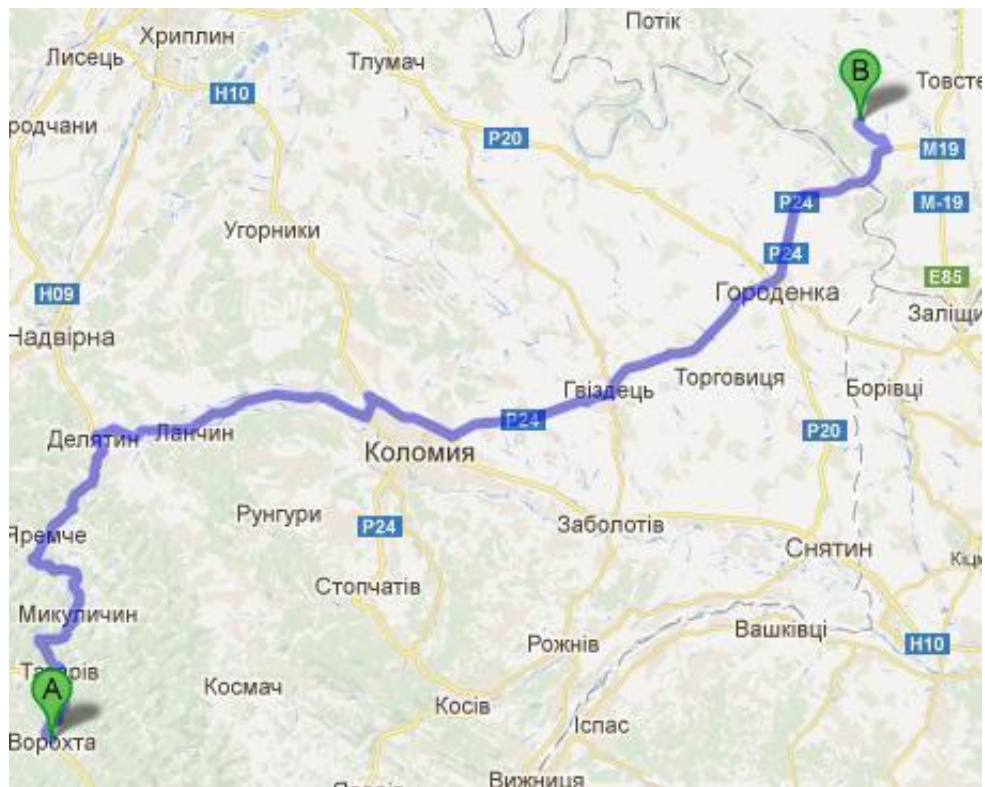
6-й день Синеvir – Ділове 138 км

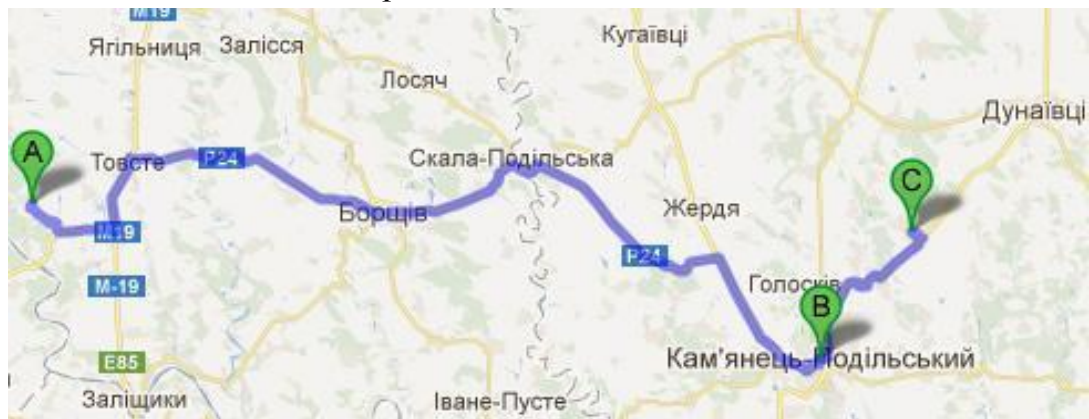
7-й день. Ділове – Ворохта 78 км

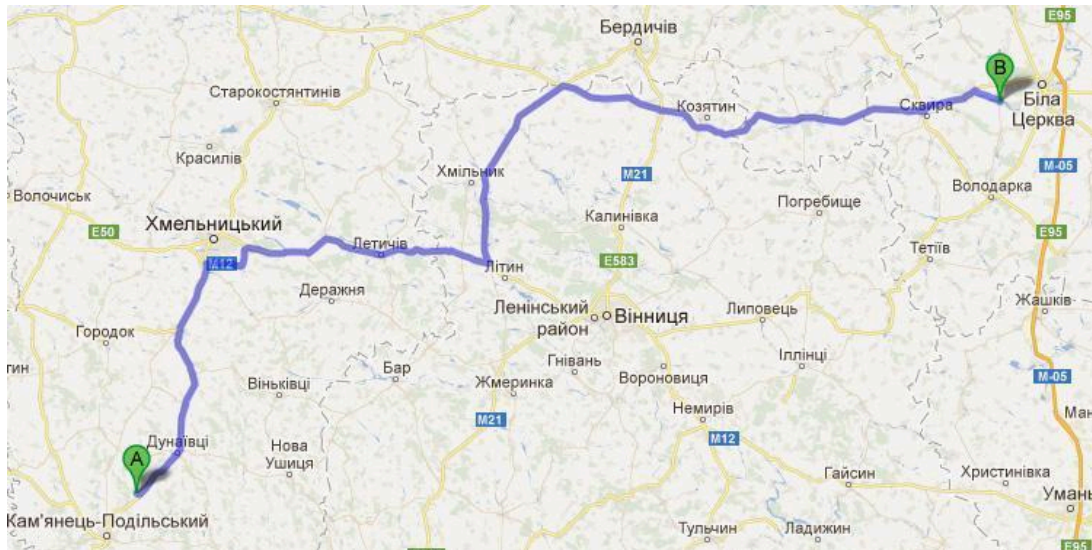
9-й день Ворохта – Нирків 140 км

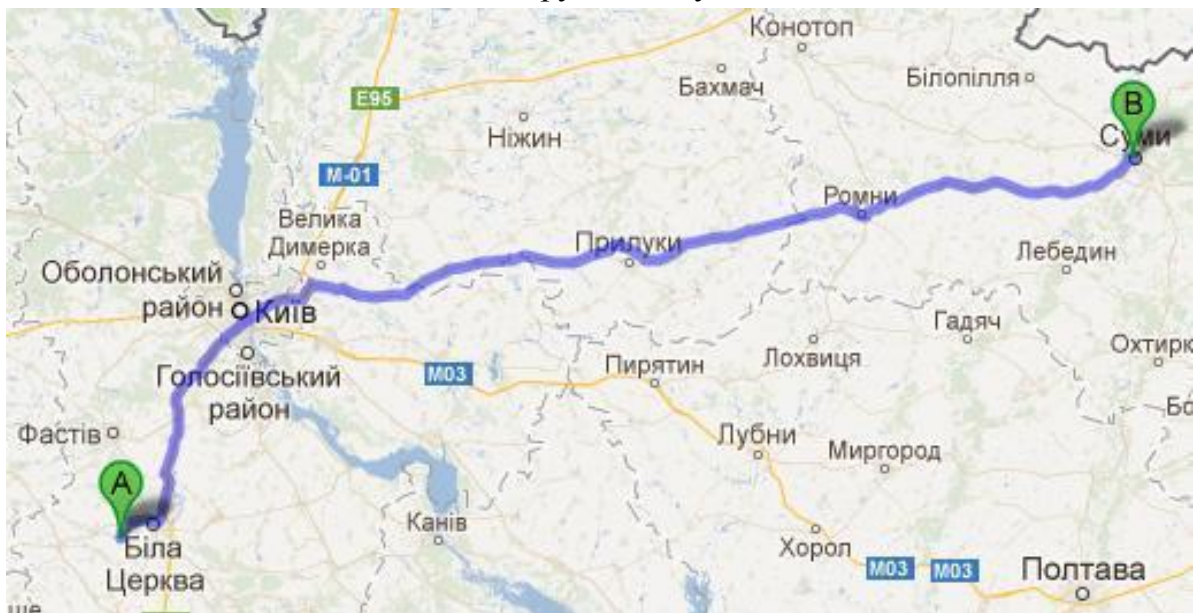
10-й день Нирків – Кам'янець-Подільський 114 км

11-й день Кам'янець-Подільський – Трушки 350 км

12-й день Трушки – Суми 430 км

Карпатський маршрут

День 1-2. Проїзд м. Суми - селище Ворохта Івано-Франківської області. Заселення на туристичну базу.

День 3. Виїзд с. Ворохта - с. Ділове. Огляд географічного центру Європи. Експерсія та ознайомлення з сакральними пам'ятками Ділового (Петропавлівська церква, храм святих апостолів Петра і Павла, храм Різдва Пресвятої Богородиці та Успенський храм). Проведення польових географічних досліджень. Огляд експозицій музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, створеного на базі Карпатського біосферного заповідника.

День 4. Виїзд с. Ворохта - турбаза Заросляк. Підйом на г. Говерла. Проведення польових досліджень: спостереження за висотною поясною та змінами ландшафтів; гідрологічні дослідження.

День 5. Виїзд с. Ворохта - с. Кваси Рахівського району Закарпатської області. Польові географічні дослідження: вивчення фізико-хімічних властивостей джерел мінеральної води (по типу "Арзні" і "Ссентуки"), гідро-морфологічних характеристик водоспаду

Труфанець. Дослідження крафтового виробництва (Еко-ферма "Розенталь"). Екскурсія броварнею «Ципа».

День 6. Виїзд с. Ворохта - м. Яремче Івано-Франківської області. Польові географічні дослідження: долини та русла р. Прут, знайомство із зразками народного мистецтва. Проходження оглядового маршруту "Стежка Довбуша".

День 7. Виселення з бази. Виїзд с. Ворохта - м. Суми.